

ANH HÙNG MAI XUÂN THƯỜNG CÓ NỘP MÌNH CỨU MẸ?

■ VÕ NGUYỄN PHONG (*)

Anh hùng Mai Xuân Thường, người thủ lĩnh Cần vương ở mặt trận phía Nam Trung Bộ, được thể hiện toàn bộ câu chuyện qua chuyên khảo “Anh hùng Mai Xuân Thường (1859-1887) với phong trào Cần vương Nam Trung Kỳ qua tài liệu lưu trữ” trên Tạp chí Xưa và Nay. Theo kết quả nghiên cứu đó đã được xác định anh hùng Mai Xuân Thường là “thủ lĩnh tối cao của phong trào Cần vương phía Nam Trung Kỳ từ Quảng Nam đến Bình Thuận”¹. Ngoài ra kết quả cũng cho chúng ta biết anh hùng Mai Xuân Thường chưa từng đầu hàng giặc Pháp, thậm chí là giai thoại ông nộp mạng mình để cứu dân làng và mẹ, chỉ là sản phẩm hư cấu của người đời sau. Cho dù câu chuyện này luôn được người Bình Định truyền tụng như một giai thoại đẹp về một vị tướng, một người anh hùng và là thủ lĩnh lớn nhất của lực lượng Văn thân tại Bình Định, nghĩa hiệp xả thân vì đồng bào và mẹ phải nộp mình với giặc.

Trên thực tế, Thuận Khánh tổng đốc Trần Bá Lộc cùng quân Pháp đã ngày đêm truy đuổi và đến ngày 06/5/1887, chúng đã bắt được người anh hùng đất võ. Đến ngày 07/6/1887 bọn chúng đã giết hại người anh hùng cùng nhiều thủ lĩnh phong trào Cần vương tại Bình Định. Sự hy sinh của Mai Xuân Thường cùng nhiều chiến tướng quan trọng như Bùi Diễm, Mai Xuân Quang... đã đặt dấu chấm hết cho phong trào Cần vương tại Nam Trung Bộ và phong trào tàn lụi rất nhanh. Và quãng thời gian sau đó chính quyền vua Đồng Khánh và quân Pháp đã trả thù rất tàn khốc các nghĩa quân tham gia phong trào Cần vương, cho dù chúng đã truy cùng diệt tận các thủ lĩnh tại đây khi thăm sát hàng loạt tướng lĩnh của phong trào. Thậm chí chúng đã giết hại các nghĩa quân từng tham gia

phong trào tại Bình Định, như một mô tả vào năm 1887 trên tờ *Le XIXe siècle*: “Kẻ nổi loạn đã bị hành quyết vào ngày Chủ nhật, lúc 6 giờ sáng, trên một gò đất nhìn ra con kênh tôi đã mô tả. Vết chém đầu tiên của sâu vào vai, kẻ bắt hạnh ngưng đầu lên với một tiếng kêu vô cùng đau đớn. Cú chém thứ hai gần như hoàn toàn tách phần đầu khỏi thân và cú chém thứ ba khiến cái đầu văng ra và bị cuốn theo dòng nước”². Thật man rợ!

Và nổi bật lên trên mọi thứ, truyền ngôn về người anh hùng Mai Xuân Thường nộp mình cứu dân làng và mẹ, đã được xác định là sản phẩm hư cấu. Vì vậy, câu chuyện này được bắt nguồn từ đâu? Có thể kể đến những trang viết sớm nhất của nhà thơ Quách Tấn trong tác phẩm *Non nước Bình Định* (1967), đã kể: “Nhưng rồi Trần Bá Lộc hạ độc thủ, lớp thăm sát lương dân; sanh cầm Mai mẫu, lớp truyền lệnh cho lý hương các thôn ở Bình Khê nếu trong vòng một tháng không tìm được Nguyên Soái thì sẽ bị chôn sống hết. Để cứu nạn cho Nhân dân và mẹ già, nguyên soái phải ra chịu chết”³. Nhà biên khảo Đặng Quý Dịch cũng mô tả tương tự trong sách *Nhân vật Bình Định* (1971), cho biết: “... ông quyết định hy sinh tính mạng để cứu sống mọi người... Một ngày trong tháng Tư nhuận năm Đinh Hợi (1887), ông ra nộp mình cho giặc tại đình Phú Phong...”. Và thông tin này về sau được tuyển tụng như một hành động anh hùng của người anh hùng Mai Xuân Thường, tự nộp mình để cứu mẹ và dân làng.

Trong thực tế, anh hùng Mai Xuân Thường không hề tự nộp mình, thậm chí ông còn không hề trốn tránh quân giặc và còn hiên ngang anh dũng đối diện với chúng, lời tường thuật của phóng viên

(*) Thạc sĩ, Quảng Ngãi - SĐT: 0914113819 - Email: phongvn.ciscom@gmail.com.

1. Võ Nguyễn Phong (2023), “Anh hùng Mai Xuân Thường (1859-1887) với phong trào Cần vương Nam Trung Kỳ”, *Xưa và Nay*, số 549, tháng 3 năm 2023, tr.15.

2. “Exécution d’un assassin. Les aventures et la fin d’un sergent-major. Une congai”, *Le XIXe siècle: Journal quotidien politique et littéraire*, 01-11-1887.

3. Quách Tấn (1967), *Non nước Bình Định*, Nam Cường xuất bản, tr.98.

Saint-Rodde trên báo *Le XIXe siècle*: “Mai Xuân Thường không muốn đầu hàng, cũng không muốn đến lánh nạn ở những ngôi làng nói trên. Với một tầm nhìn cao cả xứng đáng để chúng ta ngưỡng mộ, anh ta đã cân nhắc, và anh ta thường nói với tôi như vậy, rằng các thủ lĩnh cấp dưới có thể đầu hàng. Chính anh ta đã khuyên họ hãy quy hàng trong những ngày cuối cùng, nhưng anh ta, đại diện tối cao của chính nghĩa, anh ta phải chiến thắng hoặc bị bắt. Và anh ta chỉ quanh quẩn trong những ngôi làng gần với đồn bốt của chúng ta nhất, với sự ngoan cố của một kẻ theo chủ nghĩa định mệnh, thậm chí không còn muốn chiến đấu và chờ đợi đến giờ chết, điều mà anh ta đoán đã gần kề”⁴. Và như đã biết, người anh hùng đã bị bắt vào ngày 06/5/1887 “ở chỗ của người Chăm và cách Phú Phong, quê quán của ông 3 ngày đường”⁵. Ngay sau đó người anh hùng Mai Xuân Thường đã bị hành quyết cùng hàng chục tướng lĩnh dưới trướng của mình. Cùng với các cuộc hành quyết các thủ lĩnh yêu nước phong trào Cần vương ở các nơi còn lại, máu của các anh hùng Cần vương đã nhuộm đỏ cả một dải đất miền Trung.

Tại sao lại có thông tin cho là ông nộp mình cứu mẹ và dân làng? Có một số ý kiến cho rằng đó là kết quả của phe Trần Bá Lộc khi bắt được Mai Xuân Thường đã “phao tin Mai Xuân Thường ra hàng để hạ uy tín của ông”, tuy nhiên đó chỉ là phỏng đoán. Có một thông tin từ khá sớm cho biết việc Mai Xuân

Thường ra hàng nhằm cứu mẹ được mô tả trên tờ *L'Écho annamite* (1927), nằm trong câu chuyện của chí sĩ Đồng Sĩ Bình (1904-1932) đến viếng đền thờ Mai Xuân Thường tại Bình Khê vào năm 1926: “Trần Bá Lộc lúc đó là Tổng đốc tỉnh. Các phái viên mật, nhận được mệnh lệnh chính xác từ ông ta và được ông ta cử đến Bình Khê, đã thành công trong việc thuyết phục mẹ của Mai Xuân Thường đi theo chúng, mà theo như chúng nói là đến gặp con trai của bà. Vì không nghi ngờ gì nên mẹ của Mai Xuân Thường đã bị bắt giữ làm con tin. Vì chữ hiếu, vị chỉ huy quân sự anh dũng này đã giao nộp thanh kiếm của mình cho Tổng đốc Qui Nhơn”⁶. Rất có thể bắt đầu từ những trang báo này mà về sau Quách Tấn (1967) hay Đặng Quý Địch (1971) đều cho biết tương tự. Và với những nguồn tư liệu đương thời, chúng ta đã xác định được người anh hùng chưa bao giờ đầu hàng quân giặc, thậm chí khi bị truy đuổi ông còn hiên ngang sảng sảng đối diện với chúng mà không hề run sợ hay chạy trốn như đã biết lâu nay. Nghĩa khí của người Bình Định, xứ đất võ trời văn, luôn sản sinh ra những anh hùng hào kiệt, mà trong đó anh hùng Mai Xuân Thường là một trong những cá nhân kiệt xuất hàng đầu mà vùng đất võ đã sinh ra. Ông xứng đáng lưu danh cùng năm tháng với tinh thần yêu nước nồng nàn, chống giặc ngoại xâm quyết liệt và đề cao tinh thần vì nước quên thân./.

4. “Lettres de l’Indochine”, *Le XIXe siècle*: Journal quotidien politique et littéraire, 27-7-1887.

Charles Fourniau (1982), “Cuộc kháng chiến chống Pháp ở Bình Định – Phú Yên (1885-1887) theo những nguồn tư liệu Pháp”,

5. Nghiên cứu lịch sử, số 6 (207), tháng 11-12, 1982, tr.43.

6. “Le sas Dong-Si-Binh”, *L'Écho Annamite*, 01-4-1927.